

«Глас Црногорца», службени орган Краљевине Црне Горе, излази у Пењу код Париза, према службеној потреби. — Претплата, на шест месеци, износи: три франка за Француску, шест франка за све друге земље. — Адреса за све што се тиче апста: Journal officiel du Monténégro, Neuilly-sur-Seine, rue Ancelle (France).

ГЛАС ЦРНОГОРЦА

LA VOIX DE MONTÉNÉGRU

Journal officiel du Royaume de Monténégro

paraissant actuellement à Neuilly-sur-Seine (France).

НЕЈИ код Париза, 12. августа 1918.

NEUILLY-sur-SEINE, le 25 Aout 1918

La Voix de Monténégro (Glasce Tzrnoгорца) paraît suivant les exigences du service. — On s'abonne au bureau du Journal officiel du Monténégro, à Neuilly-sur-Seine, rue Ancelle (France).

Prix de l'abonnement pour six mois: Pour la France: 3 fr. Pour l'Étranger: 6 fr.

СЛУЖБЕНИ ДИО

М И

НИКОЛА I.

ПО МИЛОСТИ БОЖЈОЈ
КРАЉ И ГОСПОДАР ЦРНЕ ГОРЕ

На приједлог Заступника Нашег Министара Спољних Послова, Нашег Министара Просвјете и Црквених Послова, Заступника Нашег Министара Правде, а по саслушању Нашег Министарског Савета, ријешили смо и рјешавамо

да се у Буенос-Ајресу отвори Кр. Генерални Консулат.

Заступник Нашег Министара Спољних Послова, Наш Министар Просвјете и Црквених Послова, Заступник Нашег Министара Правде, и Наш Министар Финансија и Грађевина, Заступник Председника Нашег Министарског Савета, нека изврше овај указ.

Пењу код Париза,
24. јула (6. августа) 1918.

НИКОЛА с. р.

Заступник Министара Спољних Послова,
Министар Просвјете и Црквених Послова,
Заступник Министара Правде

д-р **Петро Ђ. Шоћ** с. р.

Министар Финансија и Грађевина,
Заступник Председника Министарског Савета

М. Вујовић с. р.

М И

НИКОЛА I.

ПО МИЛОСТИ БОЖЈОЈ
КРАЉ И ГОСПОДАР ЦРНЕ ГОРЕ

На приједлог Заступника Нашег Министара Спољних Послова, Нашег Министара Просвјете и Црквених Послова, Заступника Нашег Министара Правде, постављамо за Краљ. почасног Генералног Консула у Буенос-Ајресу, Жервеа Казоа.

Заступник Нашег Министара Спољних Послова, Наш Министар Просвјете и Црквених Послова, Заступник Нашег Министара Правде, нека изврше овај указ.

Пењу код Париза,
24. јула (6. августа) 1918.

НИКОЛА с. р.

Заступник Министара Спољних Послова,
Министар Просвјете и Црквених Послова,
Заступник Министара Правде

д-р **Петро Ђ. Шоћ** с. р.

М И

НИКОЛА I.

ПО МИЛОСТИ БОЖЈОЈ
КРАЉ И ГОСПОДАР ЦРНЕ ГОРЕ

На приједлог Заступника Председника Нашег Министарског Савета, Нашег Министара Финансија и Грађевина, а по саслушању Нашег Министарског Савета, на основу чл. 110. Устава, ријешили смо и рјешавамо

да се Андрија Радовић, министар на расположењу, стави у стање покоја, са пензијом која му по годинама службе припада.

Заступник Председника Нашег Министарског Савета, Наш Министар Финансија и Грађевина, и Наш Министар Финансија и Грађевина, Заступник Председника Нашег Министарског Савета нека изврше овај указ.

Пењу код Париза,
19. јуна (1. јула) 1918.

НИКОЛА с. р.

Заступник Председника Министарског Савета,
Министар Финансија и Грађевина

М. Вујовић с. р.

Министар Финансија и Грађевина,
Заступник Председника Министарског Савета

М. Вујовић с. р.

РЈЕШЕЊЕ

Андрија Радовић, бивши министар, родом из Бјелопавлица; Јанко Спасојевић, бивши министар, родом из Васојевића; Данило Гатало, бивши чиновник, родом из Мостара; Јован М. Бурашковић, бивши чиновник, родом са Цеклина; Милош Ивановић, бивши чиновник, родом из Куча; публиковали су «Декларацију» од 29. јула 1917., (лист «Уједињење», страна 1, броја 10. од 17. августа 1917.) која је атак на суверена права Црне Горе.

Том «Декларацијом» покушава се територију Црне Горе, односно Црну Гору насилно инкорпорирати једној другој држави и наметнути јој једну другу династију.

У ту сврху, поменути лица створила су удружење под именом «Црногорски одбор за народно уједињење». Истодобно они су ступили у везу са једном другом државом и «на ту циљ људе тражили», што је доказано на јавној расправи, одржаној 13. марта 1918. пред америчким судом у Индианополису, у парници Милоша Ивановића, члана «Црногорског одбора за народно уједињење» и другова му, противу Мира Митровића и петнаесторице другова му Црногорца.

Својим, пак, сталним публикацијама у листу «Уједињење» и у «Bulletin Monténégro», који излазе у Женеви, као органи поменутих лица, шире пропаганду и позиве међу црногорским грађанима да прихвате горепоменути «Декларацију». Према рати, наводе се следећи бројеви листа «Уједињење»: број 10. од 17. августа 1917. (чланак «Кривична Декларација»); број 11. од 31. августа 1917. (чланак «Yougoslavie»); број 13. од 28. септембра 1917. (чланак «Одговор на интриге»); број 16. од 9. новембра 1917. (чланак «Неји и Штокхолмски програм»); број 4. «Bulletin Monténégro» страна 4.

Сваки пак начин, којим се иде за тим, да се црногорски народ, односно његови законити представници, лише права за рјешавање ових питања противан је чл. 18., 19., 36., 218., 219. и 220. Устава и има се као веленздаја казнити по Кривичном законнику.

Као веленздаја, по Кривичном законнику, имају се казнити и она дјела, којима се црногорски грађани, путем штампе, позивају да раде на спајању црногорске територије с другом неком државом, или на промјени династије, противно уставним наређењима; а исто тако, и сви они, који у ову сврху стварају удружење или ступе у везу «са страном државом» или, пак, «на ту циљ људе буду тражили».

Према свему овоме, горе поменути лица огријешила су се о §§ 88., 89. и 90. Кривичног Законика.

На основу свега наведеног, а с обзиром на изузетан положај у ком се земља налази,

РЈЕШАВАМ:

да се противу Андрије Радовића, Јанка Спасојевића, Данила Гатала, Јована М. Бурашковића и Милоша Ивановића подигне код надлежног Обласног Суда тужба за дјела из §§ 88., 89. и 90. Кривичног законика; да ову тужбу, по реставрацији Црне Горе, Обласном Суду упути пријестоничка Обласна управа, према § 20. Закона о кривичном судском поступку;

да се до судског рјешења, односно коначне пресуде, у сврху суспендовања права, која би поменути лица имала по Закону о чиновницима грађанског реда, умоле надлежни министри да подступе по одредбама истог закона; и

да Управно одељење Министарства Унутрашњих Послова, у границама могућности, прибегне све податке о раду и дјелима ових лица, која би се евентуално могла прогутити § 87. и 87. а.) и другим одредбама Кривичног законика, те да ове податке, у своје вријеме, упути поменутој Обласној управи, која ће с тим поступити према § 20. Законика о кривичном судском поступку.

Бр. 2971.

Пењу код Париза,
1. (17.) августа 1918.

Министар Унутрашњих Послова,
Заступник Министара Војног

Н. Хајдуковић с. р.

ARRÊTÉ

André Radovitch, ancien ministre, originaire de Biélopavitchi; Yanko Spassoyevitch, ancien ministre, originaire de Vassoyevitchi; Danilo Gatalo, ancien fonctionnaire, originaire de Mostar; Yovan M. Djourachkovitch, ancien fonctionnaire, originaire de Cékline; Miloche Ivanovitch, ancien fonctionnaire, originaire de Koutchi, — ont publié une «déclaration» en date du 29 juillet 1917, (voir journal «Ouyédiniénié», paraissant à Genève, page 1 du n° 10, du 17 août 1917), qui porte atteinte aux droits souverains du Monténégro.

Or, par ladite «déclaration», les précités tentent d'incorporer le territoire monténégrin, autrement dit l'Etat Monténégro, à un autre Etat et de lui imposer une autre Dynastie.

Dans ce but les personnes susdites ont constitué entre elles une association sous la dénomination de «Comité Monténégro pour l'Union Nationale». En même temps elles sont entrées en rapport avec un Etat étranger et, à cet effet, «ont recruté des hommes». Ces derniers faits ressortent clairement des débats qui ont eu lieu en audience publique le 13 mars 1918 devant le tribunal américain d'Indianapolis, au cours du procès intenté par Miloche Ivanovitch, membre du «Comité monténégrin pour l'union nationale», et par ses acolytes, contre Miro Mirovitch et quinze autres Monténégrins.

Par les articles qu'ils n'ont jamais cessé d'insérer dans l'«Ouyédiniénié» et dans le «Bulletin Monténégro», publications paraissant à Genève comme organes du Comité des personnes susdites, les prénommés font leur propagande et adressent des appels aux citoyens monténégrins, les invitant à souscrire à la «déclaration» en question. On peut citer, à titre documentaire, les numéros suivants de l'«Ouyédiniénié»: n° 10, du 17 août 1917, (article intitulé «La déclaration de Corfou»); n° 11, du 31 août 1917, (article «La Yougoslavie»); n° 13, du 28 septembre 1917, (article «Réponse à des intrigues»); n° 16, du 9 novembre 1917, article «Neuilly et le Programme de Stockholm»); le n° 4 du «Bulletin Monténégro», page 4.

Or, considérant que toute manœuvre tendant à priver le peuple monténégrin et ses représentants légaux du droit de décider de ces questions est contraire aux prescriptions des articles: 18, 19, 36, 218, 219, et 220 de la Constitution et doit être punie conformément au Code pénal, comme crime de haute trahison.

Considérant de même que, suivant le Code pénal, sont susceptibles d'être réprimés comme constituant des faits de haute trahison, les appels adressés par la voie de la presse aux citoyens monténégrins, les incitant à agir soit en faveur de la réunion du territoire monténégrin à un autre pays, soit en faveur d'un changement de Dynastie, contrairement aux articles de la Constitution; et qu'il en est de même pour tous ceux qui, dans le but précédemment indiqué forment des associations, entrent en rapport

«avec un Etat étranger» ou «recrutent dans ce but des partisans».

Attendu que les personnes susnommées ont, en vertu de ce qui précède, contrevenu aux prescriptions contenues dans les articles 88, 89 et 90 du Code pénal;

Par ces motifs, et en tenant compte de la situation exceptionnelle dans laquelle se trouve le pays.

Nous, Ministre de l'Intérieur et Ministre p. i. de la Guerre,

ARRÊTONS:

Que les nommés André Radovitch, Yanko Spassoyevitch, Danilo Gatalo, Yovan M. Djourachkovitch et Miloche Ivanovitch seront poursuivis devant le Tribunal Régional («Oblasni Soud»), compétent en la matière, pour infraction aux §§ 88, 89 et 90 du Code pénal.

L'accusation sera transmise à ce Tribunal après la restauration du Monténégro, par la Préfecture de la capitale, («Oblasna Ouprava»), qui a qualité pour le faire, en vertu des dispositions de l'article 20 de la loi sur l'Instruction criminelle;

Que, en attendant le jugement du Tribunal, en vue de la suspension, pour les précités, des droits que leur conférerait la Loi sur les fonctionnaires civils, les Ministres compétents soient priés d'agir selon les prescriptions de la même loi.

La Section de police du Ministère de l'Intérieur devra, dans la mesure de ses moyens, recueillir toutes les données sur l'action et les faits imputables aux précités et contraires aux §§ 87 et 87 a), et aux autres prescriptions du Code pénal; elle devra transmettre ces données en temps utile à la Préfecture précitée, qui en fera l'usage prévu par le § 20 de la loi sur l'Instruction criminelle.

№ 2971

Neuilly-sur-Seine,
le 17 août 1918.

Le Ministre de l'Intérieur,
Ministre p. i. de la Guerre
N. Haidoucovitch m. p.

ПОЗИВ

Према рјешењу Г. Министара Унутрашњих Послова, број 2971. од 1. (17.) августа 1918., Јанко Спасојевић, министар на расположењу, сада непознато пребивањем, има се прогонити судом за дјела из §§ 88., 89. и 90. кривичног закона.

Да би се могле предузети све мјере, које закон у овом случају налаже, позива се поменути Јанко Спасојевић, да се, у року од мјесец дана, изјасни како се жели користити правом, које му даје члан 110. Устава у вези са чланом 67. Закона о чиновницима грађанског реда.

У случају да не одговори у одређеном року, Кр. Влада ће му будући положај сама одредити према поменутом уставном наређењу.

Бр. 2908.

Пењу код Париза,
1. (17.) августа 1918.

Заступник
Председника Министарског Савета,
Министар Финансија и Грађевина

М. Вујовић с. р.

НЕСЛУЖБЕНИ ДИО

ДВОРСКЕ И ДИПЛОМАТСКЕ ВИЈЕСТИ

— 2. (15.) августа, на дан када се навршило пуних десет и осам година откако је Његово Величанство Краљ Господар ступио на пријесто Црне Горе, приређено је благодарење у руској цркви у По. Његово Величанство примило је тога дана многобројне поздраве и честитке. Кр. Влада упутила је честитку на коју је од Њ. Величанства стигао најтоплији одговор.

— Њихова Величанства Краљ Господар и Краљица са Њиховим Кр. Височанствима Књазињима Кешијом и Вјером вратили су се у Поу сриједу 8. (21.) августа.

Поја код Црног. 7. (20.) августа 1918.

Године су већ прошле, откад су најсјајнија лица, сада већ сваком добро позната, створила најрекију зајеру против Црне Горе, њених светиња, њених најбитнијих интереса и њених представника.

Средства за постизање овог циља нијесу себирала. По броју, њих не би било могуће набројати, а по природи, она нас подеђају, не на средњи вијек, него на доба варвара. Рекли смо, да их је немогуће набројати, стога ћемо их само категорисати. Она су: лаж, клевета, најгоре врсте интрига, фалсификати, зајере и бомбе. Тијем су се сто саузали непријатељи Црне Горе пријед овог великог рата.

Настао је рат за ослобођење и уједињење свега нашег племена. Првог дана, првог момента, прва међу првима, добровољно, бацила се Црна Гора на заједничког непријатеља, жртвовавши, осим чести, све своје добро које је имала, т. ј. 45.000 својих гладних, голих и мученичких синова, на чак и жене и дјечу њихову. Горди смо што можемо свима и свакоме рећи: нема историје, нема чак ни религије, која је у стању навести жртву величанствену и несебичну од жртве коју је учинила Црна Гора. Инак, ми нијесмо тражили награду ни од кога награду за ово. Али ако нијесмо тражили награду ми смо се с правом надали, да ће према Црној Гори прекинути злочински рад, бар за вријеме док се налази у рату. Историја готово не памти примјера, да наокуротнији тирани или највећи злочовци нијесу били најзад морално побјеђени величином душе и дјела њихових противника. Нажалост, не можемо то рећи за непријатеље Црне Горе. Ни жртва из 1914., поред небројено других, није никултно промијенила злочински дух њихов.

Црна Гора била је у јену рата са Аустријом, а њени непријатељи, о којима је ријеч, мучни и цукавички забадали су јој отрован поак у леђа. Наставило се са старим нападима, још гаднијим и одвратнијим, цинички се тјешаћи: циљ оправдава средство! Клеветали су и интриговали код наших моћних Савезника. Подвасли су чак и лажне, потпуно измишљене уговоре између Аустрије и Црне Горе, жељели представити тим, да Црна Гора уопште и није у рату са Аустријом, по да ради о издајству. Нишн су затим, а допекле су и успјели, да се Црна Гора лиши потребне помоћи својих моћних заштитника, баш онда кад јој је била најпотребнија. Шљакне су разне индивидуе у Црну Гору, које су својим дефетистичким радом имале задатак да руше морал у војсци и у народу, који је у осталом био и једино оружје њихово. Ствараце су најфантастичније лажере и свремана најбруталнија средства за убијање представника Црне Горе, угледних личности и патриота црногорских. Поред свега овога, Црна Гора је наставила ићи својим традиционалним путем. Дошла је и јесен страшне 1915. Још једном ми смо муком прешли преко свих неправда, још једном ми смо пријели на жртву себе и све што нам је најдраже. Наша бесмртна војска, а ако лишена свега, бацила је не само фронт Црне Горе, него и један фронт од 90 километара у Србији.

Својим пожртвовањем и храброшћу, Црна Гора је очувала одступницу херојској војсци Србије. Она је тада, по ријечима одличног пуковника србијанског, сердара Петра Пешића «испунила свој дуг према Српском Народу». То је био велики гест мученичке Црне Горе, коме је сљедовала вена велика трагедија, «јер витеза сустоице трагически конач прати». И Нерон и Иван Грозни би пред оваквим жртвама задрхтали и престали би гонити противнике своје. Окорело срце и мрачне душе црногорских непријатеља — нијесу понустале.

Тек тада, послје овога, настала је бедунна хајка не само против Црне Горе, него и против сваког честитог Црногорца, или наших сународника, који су се усудили чим било манифестовати заслужену симпатију према Црној Гори. Тражило се, и тражи се још и данас, све што још имамо и што нам је остало, а то је част Црне Горе и Црногораца. Изазвали смо и сувише одвратности према непријатељима Црне Горе, кад би смо понављали све оне лажи, клевете, фалсификате, интриге и неваљалства, које су они употребљавали против чести Црне Горе овдје у иностранству од 1916. Довољно је само поменути срамну аферу са денешом Карлу I, којом су и саме грађане Црне Горе хтели представити као издајнике.

Од 1917. држање и метод црногорских непријатеља промијенили су се. Погрешно су рачунали, да ће своју већ од 1903. створену зајеру моћи спровести. Због тога су на тајног денунцирања и интригања, гдје их је било тешко контролисати, прешли у јавно. Образовали су због тога т. з. «Црногорски Одбор за Народно Уједињење». У ствари пак, ово је једна Црна Банда, састављена од пет индивидуа, које су своје издајничко-интрижиске услуге за новац продали. Погрешно се рачунало, да ће ова банда довршити разбојнички план њихових истинских господара. Истина, она је успјела да нанесе огромне непоправљиве штете Црногорском Народу, али је истина и то, да је она индиректно допринијела огромну корист баш онима, на које је зајера на првом мјесту циљала, јер учинила је да се многа клевета и интрига, коју је догле покривао мрак динаматских канцеларија, јавно рашчисти на штету њених творца. Индивидуе, које сачињавају Црну Банду јесу: Андрија Радовић, Данило Гатало, Јанко Спасојевић, Јован М. Бурациновић и Милош Шпановић. По овој историји говори и рјешење г. Министра Унутрашњих Послова, које саопштавамо у следећем изјезу данашњег нашег листа. Тиме историји као и онима који их допринују и који плаћају бестидну изданију, и намијењено је ово неколико редака.

И ако би било немогуће изнијети у једној читавој књизи ова неваљалства ове петорице и описати величину оправданог гнушања, које је изазвао њихов рад у свих поштених људи, ми ћемо ипак у најкраћим потезима, изложити разлоге због којих је г. Министар Унутрашњих Послова дошло поменуто рјешење.

Са моралне тачке гледишта, Црна Банда а нарочито шеф јој Андрија Радовић, јесте персонафикација свега најневаљалијег што је у опште ивал постојало у ма којем друштву. Сам тај факт, што су они имали врло активног учешћа у пошљедњим догађајима у Црној Гори; и факт, што су они те догађаје, све док се нијесу дали купити за новац, представљали друкче, него што то данас чине, довољан је доказ за ово. Треба ли спомињати и својеручно потписане изјаве Андрије Радовића у италијанским листовима с прољећа 1916., а које су сушта противниче данашњим његовим клеветама?

Као о пошљедњим догађајима у Црној Гори, тако и о особи Краља Николе, ови исти људи раније су писали и говорили друкче по што то данас чине. Читави виде свакодневно, да Андрија Радовић и друштво му покушавају бацати се блатом на скоро издесетогодишњу мудру и патриотску владину нашу Владара. Међутим, исти А. Радовић, у свом меморандуму од августа 1916. ову исту владину назива: «Славном Владарином Вангел Величанством». Но, владавина Њ. В. Краља није само овом приликом за Радовића била славна, он је за њу увијек тако мислио, све док није дао под чар 500.000. У 1916. је Радовић писао угледним лицима у Француској, а нарочито у Енглеској, многобројна писма, праве ано-

теозе Њ. В. Краљу. Индигнирани садашњим држањем Радовића, неколико одових лица послала су нам та писма. Из обзира према њима, за сада се још уздржавамо, да их публикујемо. У осталом, то би било и сувишно. Ми ћемо за сада изнијети само неколико извадка из Радовићева говора који је одржао на јавном претресу 1908. приликом суђења учесницима у зајери с бомбама. Ево тачно, по стенографским биљешкама, што је тај човек говорио:

«И поред патриотских обзира, мени се чини, да само људи људи могли су ући у зајеру против Књаза Господара и Његова Дома.

Та зајера није могла имати ослободила и народ. У Црној Гори има људи, који имају различите погледе на опште ствари, али, диктаторизма нема...

Династија, а Књаз Господар нарочито, омиљени су...

Моја прошлост, мој карактер, мој скроз патриотски рад и прије и послје је ове афере, моја поштат и најљепше стварна вјерност и оданост Књазу Господару и Отаџбини, моје обавезе према Узвишеном Владару, мој неосумњивени патриотизам јесу гаранција, да ја нијесам могао ући у једно нељепно дјело против круне, а немо ли се изнети кришом великодује. А и свега тога да није, тај је познати мој мирни темпарамент, а тај је и то, што сам познат био као патриот и разбојнички човек (sic), и знаста, само као људ могао сам ући у једно такво грозно и непатриотско и при том људо и бестидно засновано предузеће...

Тим (т. ј. изричењем зајере против династије) би престала да постоји ова славна земља, доје се за преко 500 година чува српска слобода...

Само људи, без икакве свијести, без икаквог патриотизма, могли су на нешто слично поштитати: т. ј. да уђу у зајеру против Књаза, препородиоца Црне Горе, Књаза војсковође и побједника српских турских војска: Књаза вјесника и Књаза, који је својеручно поступио свом драгом народу скоро потпуно својих права, и дао му Устав...

Та сам и издала могао помислити ништа опште на каквом разбојничком оделу, а како ли б зајери против Књаза Господара и династије, ја бих био у први који би се уредио да се њим злочинцима осујети план, да се похватају и предаду суду. То су ми напали патриотски осјећаји, обавезе према круни, а и лични интереси.

Мило је човеку, кад, послје толико искушења неправда и подметања, остане черст као брдо у свом патриотизму, у вјерности Књазу, династији и својој Отаџбини...

За оцјену моралне вриједности Радовића и другова му, поред многобројних, наводимо и шљедећу карактеристику. У свом «Bulletin Montenégren» број 4. стр. 4., осуђујући излазак Њ. В. Краља из Црне Горе, Радовић вели: «Тиме је он (Краљ Никола) учинио крај екзистенцији своје државе; држава је престала да постоји. Краљевство је било аболитивно уништено, а Краљ је престао бити краљ». По садањој логици Радовића, изласком Његова Величанства Краља из Црне Горе, Црна Гора је престала постојати као држава, а Њ. В. Краљ престао бити краљ. Ипак Радовића то није ништа брвало, да послје краљева изласка, т. ј. у 1916., буде министар скоро девет мјесеци једном «раскраљу» и једној држави, која, по његовом тврђењу, не постоји.

Само ова два три факта довољна су, и сувише довољна за моралну оцјену Радовића и дружине му.

Са гледишта националног, акција Радовића и његових другова му јесте издајство не само према Црној Гори, него и према читавој националној ствари Југословенства. Они траже, ни сами не знају од кога, да се изведе «јединство Црне Горе са Србијом». Питање односа, садашњих и будућих, између Црне Горе и Србије јесте једно унутрашње питање ових земаља. Право Црне Горе и Србије, да регулишу своје међусоб-

не односе, јесте њихово суверено право. Нико са стране наших Савезника нишн мисли, нишн би се смисо мијешати у то, јер то би значило атакирати на суверенитет ових двију држава. Позивати некога са стране, да се уплиће у односе између Црне Горе и Србије, јесте једноставно издајство. Радовићу и друштву му ово не може бити непознато. Исто тако њему није непознато — он пита више то редовно и тврди, — да су сви Црногорци за уједињење са свом својом неослобођеном браћом. То је и природно, јер је Црна Гора огниште српске мисли, којој је она у свим временима и на све начине безгранично служила. Само прокламација Краља Црне Горе из 1914. садржи озу знамениту ријеч: «Видим свој мач за ослобођење и уједињење свих Југословена», а Црногорска Народна Скупштина је међутим једина досад која је (у прољеће 1914.) изгласала закон, и Краљ Црне Горе га санкционисао, а у којем има овај члан: «Правама, која по овом закону припадају свом Црногорцу, могу се користити, појединачно, и сви Југословени».

Исто тако, Радовић добро зна што Црногорски Народ мисли о односима Црне Горе са Србијом. Њему је добро познат и рад владе сердара Јанка Вукотића, која је уживала повјерење народа. Њему је добро познато и то, да иницијативу за унију између Црне Горе и Србије, чим су се додирнуле границама, није нико други узео него онај исти велики Србин који је у свим великим и историјским догађајима од 1860. до данас носио алабарјак свега Српског Народа, иницијативу је узео сам лично Њ. В. Краљ Никола својеручним писмом Њ. В. Краљу Петру од Србије. Радовићу је познато и то, да су, у највећој тајности, вођени преговори по овоме и да је дефинитивно рјешење омео рат 1914.

Према свему горенаведеном излази то, да је сада потпуно непотребно водити «пропаганду» коју води А. Радовић, јер та идеја већ одавно постоји, а њени су носници баш они који он сад напада као противнике те идеје. Радовићева «пропаганда» је беспредметна, тим прије, што главни фактор за рјешење овог питања, т. ј. народ Црне Горе и Србије, није у могућности, ни да чује ову «пропаганду» и ово је врло добро познато Радовићу.

Е, а да што је онда циљ његовој пропаганди за «јединство Црне Горе са Србијом», коју води поглавито у савезничким земаљама?...

За сад нећемо да улазимо у мотиве због којих он то чини, ни да испитујемо, помаже ли га још когод у овој акцији (осим оних непријатеља Црне Горе, о којима је овдје ријеч), исто тако нећемо износити ни мотиве ових пошљедњих, и ако их добро знамо. Констановаћемо само факта, сваком позната, а која не може нико порећи.

Радовићева концепција «јединство Црне Горе са Србијом» јесте аустро-бугарско-њемачка концепција за рјешење југословенског питања. У «Гласу Црногорца» било је већ говора, да се та аустро-бугарско-њемачка теза за рјешење нашег националног питања састоји у том: да се Србији даде Црна Гора, и да јој се на тај начин омогући излазак на море. По овоме, Аустрија би и даље држала у ропству осам милиона Југословена, а Бугарска би узела Македонију, Стару Србију до Мораве, Србија пак, добила би Црну Гору «у накладу».

Ову тему заступало је Адлер, аустријски изасланик на цитохолмској конференцији (тачка 2. меморандума), посланик Вендл, Ризов, бивши бугарски посланик у Берлину и изасланик грофа Чернина Сленанек, који је у Женеви ове исте понуде чинио Србији преко уредника «La Serbie» г. д-р Л. Марковића, а Андрији Радовићу преко Гатала у новембру 1917.

Овај исти план садржи и познато писмо ћесара Карла I, принцу Сиксту Бурбонском, које је прољетос објавио предсједник француске владе г. Клемансо. У том писму је ријеч «о реституцији Ср-

бије и Белгије) и «о природном излазу Србије на море». Ни једном ријечју не помиње се рестаурација Црне Горе. Кад се зна, да је Црна Гора по свом географском положају «природан излаз Србије на море» јасно је, зашто Њекар није ни једном ријечју поменуо рестаурацију Црне Горе. Пишемо Карлово изобличавање и клеветништво Црне Горе још једанпут више: они су, наиме, кроз савезничку штампу 1916. подолутрали, да је Црна Гора «издала» те да ће Краљ Никола због тога бити вазални Краљ Југославије. Њекаров писмо је најкатегоричнији деманти овој њитковској клевети. Карло I. не само што не да Краљу Црне Горе југословенску круну, него рачуна на то да му узме и ону сиромашку, и ако сјајну, коју сад носи.

Разлози, које изнијесмо, и факта, која набројисмо доказују, да је Радовић и друговима му циљ то да у савезничким земљама популарну ту аустро-бугарско-немачку кооперацију о рјешању југословенског питања, која је у исто вријеме и њихова. То Радовић у осталом и сам признаје јер он вели у часопису: «Le Monde Slave» (свеска од децембра 1917. стр. 885) од ријечи дорички: «Јединство Црне Горе са Србијом не зависи једино од повољних исхода рата. Чак да се рат сврши простим успостављањем status quo — што не можемо претпоставити — али што би централне силе још сада добровољно акцептовале, нарочито Аустро-Угарска, чији репрезентанти социјалистички иду дотле, да признају право Црне Горе, да се придружи Србији».

Тежиште рјешава нашег националног питања није у «јединству Црне Горе са Србијом», него у ослобођењу оних осам милиона Југословена који су под Аустро-Угарском. У ово главно питање он, попут Аустројанца, убације, споредно, хотећи овим споредним дати карактер главних.

Јасно је, да Андрија Радовић овим води не само једну антицрногорску, него и једну антинационалну, антијугословенску политику. Он и другови му, издајници су не само Црне Горе, него издајници читавог југословенског племена.

Ово издајство Црне Банде још касније бива кад се њен рад доведе у везу са познатим аустројанским интригама 1917., да дође до мира и да сачува своју коку, а које је ту скоро објавио шема Карла I. енергично прекинуо г. Клемансо.

Ми ћемо за сада и на овом мјесту само да подјетимо на два датума. Кад су у пролеће 1917. почеле интриге аустројанске и кад је Карло I. упутио писмо принцу Бурбонском, по коме је Црне Горе требало да нестане, јавно се мизерни Радовић, — који се, како то он сам себи рече, рачуна да је «наметан и разборит човјек», — да он са својим «Одбором» као тобожњи представник Црногорског Народа, прокламује да Црногорци пошто пошто хоће «јединство Црне Горе са Србијом».

Када су у јулу и августу 1917. те интриге аустројанске достигле врхунац и кад су изазвале познате разговоре у Швајцарској, јавно се и опет издајник Радовић и Црна Банда, да помогну намјере ове аустројанске политике клеветом против Црне Горе. Тада су, поред осталих клевета, протурили у савезничку штампу и ону најстрашнију и најодвратнију: «Влада Црне Горе није чинила ништа друго него омогућавање напоре Србије. Циљ ње је било, званично, у рату са Аустројанцима, и стварно пак, оно разговарање; постојале су чак и везе између противника». Циљ је био сувише јасан. Требало је припремити честито савезничко јавно мњење од оправданог револта, у случају остварења аустројанских намјера према Црној Гори. Стога је Црну Гору требало представити издајничком савезничке ствари, а истодобно да Црногорци сами желе њен нестанак. То је ето била, а и данас је, улога Андрије Радовића и другова му.

Срећом, тим циничким аустројанским интригама учињено је крај једном за свагда г. Клемансо. Те, до крајности неморалне намјере није се могле ни довршити до издржавних фактора наших моћних и пле-

менитих Савезника. Они су сви, на свечан и званичан начин, загарантовали рестаурацију Црне Горе, исто онако као и Белгије и Србије. То исто је још једном изричито потврдио и г. Вилсон у свом говору од 8. јануара о. г., као и у децени, упућеној Њ. В. Краљу Николи 4. јула 1918., у којој се гарантују интегритет и права Црне Горе.

По рад А. Радовића и његова одбора није само анти-националац и него и против-савезнички, јер стоји у противности са циљевима рата Савезника. Ово потврђује и факат, што је Радовићевим листовима «Уједињењу» и «Bulletin Monténégrin» који излазе у Женеву, забрањен улазак у Француску, од стране француске владе.

Завршујући ово врло кратко излагање о «националном» раду Андрије Радовића, хоћемо сад само једно кратко питање да упутимо онима, који су му ставили нож у руке, да ради не само против Црне Горе, као што су они желели, него и против оних националних ствари: Јесу ли они били сасвим сигурни, да Радовић, поред оних 500.000, није можда још и од кога државно примио каквих нових 500.000?

Остало би нам да прегледамо рад Андрије Радовића и његова Одбора, са гледишта садашњих интереса Црногорског Народа. Нећемо то чинити Нећемо учинити етога, што би немогуће било описати сва зла, која је Црна Банда панјезла Црногорском Народу, а која се неће моћи никад поправити. Нећемо учинити ни етога, што је то већ сваком познато, избог чега Андрију Радовића свака честита душа презире као најгрознијег злочинца и невалалца. Сјетимо се само, како је Радовић клеветом војеку и народ Црне Горе, доказујући да је «та војека» изобљила имала хране, топова и муниције! У ствари, она није имала, благодарем интригама и клеветам протектора Радовићевих, ни хране, ни одјела, ни оружја, ни муниције. Сјетимо се само тога, да је Радовић тврдио да Црна Гора, у ствари, није ни ретовала, и да су њене војске, које су чиниле потпуно повјерљиве Народне Скупштине и народа, учиниле издајство према Србији и Савезницима. Не сјетимо се тога, да је Радовић тврдио, да су Ловћен узели «4000 Аустројанца против 8000 Црногораца». У ствари, Аустројанци су имали преко 30.000 војника и мриара, 620 топова и 175 митраљеза најмодернијег система; Црногорци пак имали су 7.500 војника потпуно голих и гладних, наоружаних са 21 тоном, 1562 шпансела 21 митраљезом. Па и тих 7.500 војника сачињавали су *цело Ловћенско одред*, док их је на самом Ловћену било једва 3.000. Сјетимо се и факта да је Радовић лажно представљао и један од највећих гестова Црне Горе кад је тврдио, да је Црна Гора «морала» ући у овај рат, «по договору са Србијом». Сјетимо се само ова три-четири факта, којим Радовић представља Црну Гору као издајничку земљу, па ћемо лако разумјети држање великих и племенитих савезничких народа према ужасној и ничим незаслуженој трагедији, коју преживљује Црногорски Народ. Нама се с правом могло рећи: издајник не заслужује ни милост, а камо ли помоћи. Ако још овом доламо интриге и денунцијације Радовића и његових протектора, којима су тежили и данас још теже, да омету давање помоћи (субвенције) од стране Савезника за невољне у Црној Гори, онда је јасно да су они директно и индиректно радили да омету помоћ мушеницима у земљи.

Радовић је ту неки дан учињено једну још већу гадост. Кад су скоро двеста посланика у италијанском Парламенту тражили да се Црногорској Влади омогући да поможе народ у Црној Гори, злочинац Радовић упутио је одмах послије тога сваком италијанском посланику један памфлет којему је била циљ да, у очима Италије, дискредитује представнике Црне Горе...

Требало нам је скоро годину дана тежког и напорног рада, да докажемо, да Црна Гора није издала, него да је она издана на најподлији начин, и да нико на свијету не би учинио оно самопожртвовање које је она учинила. Годину дана требало је да прође, па да један нарски лист рече за Црну Гору: «О, најљепша Отаџбина што ју је никад нико имао!» А један угледан италијански лист: «Ми смо оплакали Белгију и Србију, а Црну Гору нијесмо, и ако је ова приносила највише и најнесрећније жртве». — Годину и више дана требало је да Валфур у Енглеском Парламенту изјави, да је тобожњи тајни уговор између Аустрије и Црне Горе — лажан. Исто толико је прошао, па да Црну Банду и њене протекторе демантује и сам Предједник Француске Републике. У говору, који је прије неколико дана држао Чешко-Словачкој легији, г. Ноенкаре рекао је намећу остало: «*Ничија није карактеристичније ни словенскије него други ниц народа, који су се државно створили на нашу страну откако је извршен злочиначки атентат против Француске и против Белгије, у 1914. Енглеска, Црна Гора и Јапун, у 1915., Италија и т. д.*»

— Годину дана требало је радити и чекати на да се код народа племенитих Савезника почне стварати увјерење, да је помоћ Савезника у овој великој несрећи Црногорског Народа, не милост, него најелементарнија дужност њихова. — Пошљедина овога рада била је ту скоро и она величанствена манифестација скоро цијелог парламента Италије за Црну Гору и помоћ њеном народу, коју ми нећемо никад заборавити, а која неће остати без жељених пошљедина.

Дакле, А. Радовић и другови му, јесу не само издајници, него су, заједно са њиховим протекторима, најжорелије убице жена, дјете и свега народа Црногорског.

На реду је да прегледамо рад Радовића и Одбора му, са гледишта чисто законског.

Чл. 18. Устава гарантује династију Петровић-Његова, у границама које су ту предвиђене, право на круну Црне Горе. Евантуална издана овога уставног наређења може се учинити само на начин, предвиђен чланом 218., 219. и 220. Устава. По чл. 219. Устава «Приједлог, да се у Уставу што измени, допуни или протумачи, може учинити Краљ, Господар или Народна Скупштина».

Јасно је, да би сваки други начин, осим оног који је предвиђен у чл. 218., 219. и 220. Устава, а којим би се било на промјену чл. 18. Устава, т. ј. на промјену династије, био незаконит и имао би се казнити по 87. а. Кривичног Законика.

Чл. 36. Устава гласи: «Државна Област Краљевине Црне Горе не може се ни раздвојити ни отуђити. Њене границе не могу се ни смањити, ни проширити без споразума Краља Господара са Народном Скупштином».

Сваки други начин за располагање са државном територијом Црне Горе, осим овога предвиђеног чл. 36. Устава, јесте незаконит и имао би се казнити по другој алинеји 87. а. Кривичног Законика.

По § 87. а. Кривичног Законика има да се:

«кривац као издајник казни смрћу за предузећа која иду на то:

а.) да се законити ред наследства Престола или Устав земаљски насилно промијени, или владалац спречи да прими уставна права;

б.) да се област државна или неки дио њен своји са страном државом, или да се неки дио области државне отргне од ње.

Ова предузећа, о којима је ријеч у § 87. а. не морају да су свршена па да се њихов учинилац учини кривцем за дјело из § 87. а. Кривичног Законика; она се сматрају за свршена и ако су «предузета дјела којима се злочина намјера непосредно у извршење привести има».

А. Радовић и другови му својом «Декларацијом» од 29. јула 1917. (објављеном у органу Радовића «Уједињење» број 10. од 1917.) покуша-

ли су присвојити себи право, које по чл. 36., 218., 219. и 220. Устава припада Народу Црногорском, односно његовим законодавним факторима, Краљу и Народној Скупштини. Истодобно ово право они су признали и лицима, која су са државно-правног и међународног гледишта потпуно страна за Црну Гору.

Наредба г. Министра Унутрашњих Послова о покретању кривичног процеса против Радовића и другова му не односи се за сад на дјела, која се имају казнити по § 87. а. Кривичног Законика. За ова дјела и евентуално друга из Кривичног Законика, која је Радовић починио, г. министар издао је само наредбу Управном Одјељењу Министарства, да у границама могућности, прибере податке, који ће се у своје вријеме преко пријестонишке Областне Управе у смислу § 20. Кривичног Судског Поступка предати надлежном суду. Ипак ово не значи, да се Радовић ције већ сада обрјешо по § 87. а. Кривичног Законика, нарочито с обзиром на § 87. б. истог законика по коме предузећа из § 87. а. сматрају се за свршена, кад су предузета дјела, којима се злочина намјера непосредно у извршење привести има.

За сад смо приморани не говорити о свим оним дјелима за које имамо доказа да су предузета, а на којих се «злочина намјера непосредно у извршење привести има».

Не треба заборавити да су и припреме за извршење дјела из § 87. а. Кривичног Законика кажњиве по «Закону о измјенама и допунама у Кривичном Законнику» од 1909. Сис што можемо за сад рећи по овом предмету, то је већ готово сваком познато. Примјера ради, наводимо само познати фанг, на име, да се купи «војска лажних патриота, који ће требати, према плану, да уђе послужити и прије званично Црне Горе у земљу, те да терористички иваноружано становништво» изврши оно, што су Радовић и другови му прокламовали у њиховој већ поменутој «декларацији». Карактеристично је, да је римски лист «L'Idée Nationale» број 238. од 30. августа 1917. публиковао у једном чланку, под насловом «Radovitch» детаље о овоме, али да датас још није била демантована са компетентног мјеста.

Наредба г. министра унутрашњих послова односи се на дјело из §§ 88., 89. и 90. Кривичног Законика, и ако не искључује ни она из § 87. а. и § 87. б. истог законика. Те законске одредбе гласе:

§ 88. Ако су два или више лица извршење наведених у § 87., прије растави и 87. а. предузећа уговорили, али дјела у § 87. б. још започета нијесу, онда ће се та лица казнити робом од десет до двадесет година».

§ 89. По предвиђен § 88. казниће се и онај, који би на припремање издајничког предузећа са страном државом риде, или би од државе повјерену му власт злоупотребавао, или на ту циљ људе тражио или у орудију управљавао.»

§ 90. Ко јавно, ријечима, печатним или непечатним писменим саставом, позива на дјела, која се по § 87. б. као издајничко предузеће казнити имају, ако је то остало без посљедица, и се казни робом до десет година».

На онога, што смо изложили, и материјала, који је, за сад, само изнесен у рјешању г. министра, јер је јавности познат, јасно излази: да су се Радовић и другови му обрјешили о §§ 88., 89. и 90. Кривичног Законика.

Овијем је најјасно одређен и карактер акције Радовића и другова му.

По чл. 209. Устава «сваки црногорски држављанин има право да, у границама закона, искаже своје мисли говором, писмом штампом и у сликама.» Према овоме, сваки Црногорац може исказати своје мисли и о евентуалној промјени чл. 18. Устава, као и о «спајању државне територије са неком другом државом»; разумје се да ово мора бити, једно и друго, од фактора и на начин који предвиђају чл. 36., 218., 219. и 220. Устава.

Исто тако по чл. 213. Устава «држављани имају право удружити се у циљевима који нијесу противни законима», дакле и у политичким.

Државна власт дужна је, дакле, толерирати сва удружења — међу

цима и политичка — кад њихови циљеви нијесу противни законима. Чак шта више државна би власт имала дужност, бар морално, да ова удружења и помаже у њихову развоју, јер је њима циљ, кад нијесу противни закону, оште добро и напредак друштва и државе. Чим су пак циљеви једног удружења противни законима, државна га је власт дужна гонити и уништити.

Јасно смо доказали, да је акција А. Радовића противни позитивним законима Црне Горе. Њоме се иде, ни више ни мање, него за тим да се уништи највеће добро сваке земље т. ј. њен државни суверенитет. «Црногорски Одбор за Народно Уједињење» који сачињавају А. Радовић и другови му, према овоме, јесте удружење, чији су циљеви противни законима. Жела А. Радовића, да своју акцију обилежи само као «политичку струју» оправдана је, са његова гледишта. Ипак то не смета све друге, изванмајући његових протектората, да у њему и друговима гледају тачно оно, што су и с моралног и правног гледишта, т. ј. обичне зликовце, а у «Црногорском Одбору за Народно Уједињење» једну обичну зликовачку банду, а не какво политичко удружење. Дакле, и са гледишта позитивног законодавства Црне Горе, Андрија Радовић и другови му нијесу ништа до најодвратнији издајници.

Акција А. Радовића и другова, је од сваког честитог Црногорца и и од поштеног јавног мјеста обилежена са моралног и националног гледишта, као и са гледишта интереса црногорског народа, онако како смо је у овом излагању означили, т. ј. као зликовачка и издајничка. Рјешење г. Министра Унутрашњих Послова, о коме је ријеч, доуцнило је ту оцјену и са законског гледишта. Овим је уједно и завршен «политички» рад Радовића и његова одбора.

Могуће је да ће многи добри патриоти рећи, да је требало одавно учинити према Радовићу ово, што је данас учињено. Ипак ипак да је тек сад томо вријеме. Да се ово или ма што слично предузело раније против Радовића и другова му, као и њихових протектората, ми не бисмо данас имали у рукама једну масу докумената којима ћемо једног дана и «протектор» извести пред суд, али не пред онај пред који и Радовића. Још један је разлог овоме. Вјеровали смо, да ће протектори Радовића увидјети сву штетност и бесидност акције коју помажу, те да ће се на вријеме тргнути. Нажалост, у том смо се преварили. Они су наше ћутање схватили не као великодупност, него као слабост. У колико смо ми бинали попустљивији, они у толико дрскији. Између осталог, читаоци ће се сјетити називачких говора и скораних деценија, упућених Радовићу са једног значајног мјеста, које су униквум неодољивости и бесидности. Али свему има краја, па и нашем стрпљењу.

За част, права и добро Црногорског Народа спремни смо примити рукавицу од свакога, па макар какве попледице биле отуда и по нас и по наше противнике, ма ко они били.

Онима, који дрижирају и плаћају срамну акцију Андрије Радовића и другова му против части, права и добра Црногорског Народа нека буде ово прва и попледица јавна опомена. Куцнуо је дванаести час. Чаша је пренуна.

Neully sur Seine, 7-20 Août 1918.

Des années se sont déjà écoulées depuis que certains personnages, maintenant bien connus de tous, ont fomenté le plus haineux complot contre le Monténégro, contre tout ce qu'il a de sacré, contre ses intérêts les plus vitaux et contre ses représentants.

On ne choisissait guère les moyens d'arriver à ces fins. Et ces moyens, innombrables, nous rappellent par leur nature, non pas le Moyen-Age, mais bien les temps barbares. Comme nous venons de le dire, on ne saurait les énumérer tous, et c'est pourquoi nous nous contenterons de les qualifier. Ainsi ce sont des mensonges, des calomnies de la pire espèce, des intrigues, des faux et des

complots. Ce sont les moyens dont se sont servis les ennemis du Monténégro jusqu'à cette grande guerre.

La guerre est survenue, guerre pour la libération et l'union de toute notre nation. Le premier jour, à la première heure, le premier de tous, le Monténégro s'est jeté, de son propre gré, contre l'ennemi commun, sacrifiant, sauf l'honneur, tous les biens qu'il avait, c'est à dire ses 45.000 fils martyrs, qui n'avaient ni de quoi manger, ni de quoi se vêtir, et même leurs femmes et leurs enfants. Nous sommes fiers de pouvoir dire à tous et à chacun: Il n'y a pas d'histoire, il n'y a même pas de religion qui puisse citer un sacrifice plus grandiose et plus désintéressé que celui qu'a fait le Monténégro. Malgré cela, nous n'avons jamais demandé à personne de récompense pour lui. Mais si nous n'avons pas demandé à être récompensés, nous avons par contre espéré, et avec justice, que le travail criminel dirigé contre le Monténégro, cesserait au moins pendant que celui-ci se trouve en guerre. L'histoire ne connaît pour ainsi dire pas d'exemple que les plus durs tyrans ou les plus grands malfaiteurs n'aient été en fin de compte moralement vaincus par la grandeur d'âme et d'actions de leurs adversaires. Malheureusement nous ne pouvons en dire autant des ennemis du Monténégro. Même le sacrifice de 1914, à côté de tant d'autres, n'a en rien modifié leur esprit criminel.

Alors que le Monténégro se trouvait au plus vif de la guerre avec l'Autriche, les ennemis dont nous parlons, lui enfoncèrent lâchement un couteau empoisonné dans le dos. Ils continuaient leurs anciennes attaques, encore plus viles et plus repoussantes, en disant cyniquement: le but justifie les moyens! On nous calomniait et on intriguait contre nous auprès de nos puissants alliés. On allait jusqu'à leur signaler des accords mensongers et inventés de toutes pièces, entre l'Autriche et Monténégro, représentant ainsi ce dernier comme n'étant pas réellement en guerre avec l'Autriche mais en train de trahir. Ils ont fait tous leurs efforts et jusqu'à un certain point ils ont abouti pour que le Monténégro fut privé de l'aide nécessaire de ses puissants protecteurs au moment où il en avait le plus besoin. Certains individus ont été envoyés au Monténégro; ils avaient pour mission d'ébranler, par leur travail défaitiste, le moral de l'armée et du peuple, ce qui, d'ailleurs, était la seule arme qu'ils eussent.

Les plus fantastiques complots furent fomentés et les moyens les plus brutaux furent préparés pour le meurtre des représentants du Monténégro et des autres grands patriotes du pays. Malgré tout cela, le Monténégro a continué à suivre son chemin traditionnel. Alors est arrivé l'automne terrible de 1915! Encore une fois, nous nous sommes tus, malgré toutes les injustices; encore une fois, nous nous sommes sacrifiés avec tout ce que nous avions de plus cher au monde. Notre armée immortelle, bien que dénuée de tout, défendit non seulement le front monténégrin, mais aussi un front de 90 kilomètres en Serbie.

Par son sacrifice et son héroïsme, le Monténégro a permis la retraite de l'héroïque armée serbe. Suivant les paroles de l'excellent colonel serbe le serdar P. Pechitch: «Il s'est alors acquitté de sa dette envers la nation serbe.» Ce fut une grande tragédie: car, comme l'a dit le poète: «Une fin tragique plane constamment au dessus des héros.»

Néron et Ivan le Terrible eussent tremblé et cessé, devant tant de victimes, de traquer leurs adversaires. Le cœur endurci et l'âme obscure des ennemis du Monténégro n'ont pas cédé. Bien plus, après ces événements, une battue impitoyable a repris, non seulement contre le Monténégro, mais encore contre tout Monténégrin honnête, ou contre ceux de nos frères de race qui ont osé, de quelque manière que ce fût manifester une sympathie méritée envers le Monténégro. On a voulu et l'on voudrait encore aujourd'hui nous prendre la seule chose qui nous soit resté: l'honneur du Monténégro et des Monténégrins. Nous provoquerions un trop grand dégoût envers les ennemis du Monténégro si nous rapportions tous les mensonges, les calomnies, les faux, les intrigues et les infamies qu'ils ont employés contre son honneur, ici et à l'étranger depuis 1916. Il suffit de rappeler l'affaire honteuse de la dépêche à Charles Ier, où l'on a tenté de représen-

ter les citoyens Monténégrins comme des traîtres. Depuis 1917, l'attitude et les méthodes des ennemis du Monténégro se sont modifiées. Ils avaient mal calculé en pensant mener à bien la conspiration qu'ils avaient ourdie dès 1903. C'est pourquoi ils ont propagé des dénonciations et fomenté des intrigues secrètes, qu'il était difficile de contrôler, dans la lutte engagée. Ils ont créé pour cela le comité dit: «Comité monténégrin pour l'union nationale». En réalité ce n'est qu'une «bande noire» constituée par cinq individus, qui ont vendu pour de l'argent leurs services de trahison et d'espionnage. On a mal calculé en espérant que cette bande conduirait à bien le plan de brigand de ses véritables maîtres. Il est vrai qu'elle est parvenue à causer d'énormes et irréparables dommages au peuple monténégrin, mais il est également vrai qu'elle a indirectement rendu un grand service à ceux-là même contre lesquels le complot était en premier lieu dirigé; elle a fait que nombre de calomnies, que recouvrait jusqu'alors l'ombre des chancelleries diplomatiques, ont été publiquement révélées au détriment de leurs instigateurs. Les individus qui constituent la Bande Noire sont: André Radovitch, Danilo Gatalo, Yanko Spassoyévitch, Jovan Djourachkovitch et Miloch Ivanovitch. C'est de ces cinq personnes qu'il est question dans la décision du Ministre de l'Intérieur, que nous publions dans la partie officielle du journal. Et c'est à eux cinq, à ceux qui les dirigent et payent leur honteuse action que sont destinées ces lignes.

Il serait impossible de publier dans un livre entier toutes les infamies de ces cinq personnages et de décrire toute l'horreur justifiée que leur travail a provoqué chez tous les gens honnêtes; nous exposerons néanmoins à grands traits les raisons pour lesquelles M. le Ministre de l'Intérieur a pris la décision en question.

Au point de vue moral, la Bande Noire, et principalement son chef André Radovitch, sont la personnification de tout ce qu'il y a jamais eu de plus infâme dans n'importe quelle société. Le fait seul qu'ils ont pris une part très active dans les derniers événements du Monténégro et le fait que, jusqu'au jour où ils se sont laissés acheter pour de l'argent, ils présentaient les faits tout différemment qu'ils ne le font aujourd'hui, en sont des preuves suffisantes.

Faut-il rappeler les déclarations signées de la main de M. André Radovitch, dans les journaux italiens au printemps 1916, et qui sont l'antithèse pure et simple de ses calomnies d'aujourd'hui? Tant au sujet des derniers événements du Monténégro que de la personne de Sa Majesté le Roi Nicolas, ces mêmes personnages ont pensé, parlé et écrit tout différemment qu'ils ne le font aujourd'hui.

Les lecteurs voient chaque jour que André Radovitch et ses associés essayent de jeter de la boue sur le règne habile et patriotique que notre Souverain a assumé pendant près soixante années. Cependant ce même André Radovitch, dans son mémorandum d'août 1916 appelle ce règne «Le règne illustre de Votre Majesté». Et ce n'est pas seulement à cette occasion que le règne de Sa Majesté le Roi fut illustre pour Radovitch. Il a toujours ainsi pensé d'Elle jusqu'au jour où il n'a pas cédé à la tentation des 500.000 francs. En 1916, Radovitch a écrit à des personnalités marquantes en France et principalement d'Angleterre de nombreuses lettres, qui sont de véritables panegyriques de Sa Majesté le Roi. Indigné par l'attitude de Radovitch, quelques-unes de ces personnalités nous ont transmis les lettres. Par égard pour elles nous ne les publions pas pour le moment. Ce serait d'ailleurs superflu!

Nous rapporterons pour l'instant seulement quelques extraits du discours que Radovitch a tenu en 1908 aux cours des débats qui ont eu lieu à l'occasion du jugement des auteurs du complot des bombes. Voici exactement ce qu'il a dit d'après les compte-rendus sténographiques:

«Et malgré toutes les considérations patriotiques, je suis d'avis que seuls des fous ont pu comploter contre le Prince régnant et la Dynastie. Cette conspiration ne pouvait avoir d'appui dans le peuple. Il y a au Monténégro des divergences de vues sur les questions générales. Cependant il n'y a pas d'hommes franchement antidynastiques. La Dynastie,

et notamment le Prince régnant jouissent de l'affection générale.

«Mon passé, mon caractère, mon travail, tout ce qu'il y a de plus patriotique, avant et après cette affaire, ma fidélité notoire et attachée au Prince régnant et à la Patrie ainsi que mon dévouement, mes obligations envers mon Auguste Souverain, mon patriotisme indubitable, toutes choses qui sont la meilleure garantie que je n'ai pu participer à des agissements illégaux dirigés contre la Couronne; et encore moins ai-je pu faire acte de haute trahison. Et ne serait-ce que mon tempérament, bien connu pour être calme, de même que l'on m'a toujours considéré comme un homme intelligent et raisonnable, cela suffisait; car, vraiment, ce n'est que si j'avais été fou que j'aurais pu participer à un tel projet, aussi affreux et antipatriotique qu'insensé et enfantin.»

«Par là, (c'est à dire l'aboutissement du complot contre la Dynastie) eût cessé d'exister ce pays glorieux qui garde depuis 500 ans la liberté serbe.

«Seuls des hommes sans discernement, sans aucun patriotisme, auraient pu penser à quelque chose de semblable, c'est-à-dire fomenté un complot contre le prince régénérateur du Monténégro, le Prince chef militaire victorieux des puissantes armées turques, le prince poète, celui, qui de son propre gré a cédé presque la moitié de ses droits à son peuple aimé en lui octroyant la Constitution.

«Si même de l'un j'avais pu soupçonner ou savoir quoi que ce soit d'un projet criminel, et surtout d'une conspiration contre le prince régnant et la dynastie, j'aurais été le premier à faire tout pour envoyer les plans de ces scélérats et pour qu'ils fussent arrêtés et remis aux mains de la justice.

«C'est ce que m'auraient dicté mes sentiments patriotiques, mes obligations envers la Couronne et aussi mes intérêts personnels.

«L'homme éprouve une satisfaction à rester ferme comme un roc dans son patriotisme, dans sa fidélité au Prince, à la Dynastie et à sa Patrie après tant de vicissitudes, d'injustices et d'imputations fallacieuses.

Pour juger de la valeur morale de Radovitch et de ses camarades, nous rapportons, entre autres dires caractéristiques, les suivants. Dans son «Bulletin Monténégrin», n° 4, page 4, commentant dans un mauvais sens le départ du Monténégro de Sa Majesté le Roi, Radovitch s'exprime de la façon suivante:

«Et ainsi il (le Roi Nicolas) mettait fin à l'existence de son Etat. Celui-ci ayant cessé d'exister, la Royauté était abolie; du même coup, le Roi était déchu.»

Tout cela se trouve être vrai suivant la logique actuelle de Radovitch. Cependant ce dernier n'a pas hésité à devenir ministre en 1916 et à servir pendant neuf mois un «ex-roi» et un Etat qui, suivant ses propres affirmations, n'existait plus. Ces deux ou trois faits suffiraient complètement à eux seuls, pour caractériser la moralité de Radovitch et ses complices.

Au point de vue national, l'action de Radovitch et de ses camarades constitue la trahison la plus infâme, non seulement envers le Monténégro, mais aussi envers toute la cause yougoslave. Car ces hommes veulent, sans savoir eux mêmes de qui ils l'exigent, l'accomplissement de l'union du Monténégro avec la Serbie. Or, la question des rapports entre le Monténégro et la Serbie est purement intérieure entre ces deux pays. Le droit du Monténégro et de la Serbie de régler leurs rapports réciproques est en vérité un droit souverain exclusif. Nul parmi nos alliés ne songerait à s'immiscer dans cette question, car cela ne signifierait pas moins que porter atteinte à la souveraineté de ces deux Etats. Solliciter l'intervention de facteurs extérieurs, dans nos affaires intérieures constitue une véritable trahison. Ceci ne peut être inconnu de Radovitch et de ses camarades. De même il sait et il affirme que tous les Monténégrins sont partisans de l'union avec tous leurs frères opprimés. Cela est naturel, car le Monténégro fut toujours le foyer des tendances nationales, auxquelles il s'est consacré en tous temps et par tous ses moyens, en se prodiguant sans limite. La proclamation de 1914 du Roi de Monténégro en fait foi de la plus éloquente façon: «Je tire mon épée pour la libération et l'union de tous les Yougoslaves». D'autre part, la Skoupchtina monténégrine fut la seule à voter, au printemps de 1914, une loi sanctionnée par le Roi, suivant laquelle était étendue à tous les Yougoslaves la faculté d'user des droits revenant par cette même loi aux Monténégrins d'origines.

Radovitch n'ignore pas ce que pense le peuple du Monténégro des relations avec la Serbie. L'action du Gouvernement du serdar Yanko Voukotitch, qui jouissait de la confiance du peuple, lui

est bien connue. De même il sait très bien que l'initiative d'une union du Monténégro et de la Serbie, prise immédiatement après le rapprochement des frontières, revient exclusivement à celui qui, dans tous les grands événements historiques depuis 1800, a porté l'étendard de tout le peuple serbe. Cette initiative fut prise par S. M. le Roi Nicolas en personne, dans une lettre autographe à S. M. le Roi Pierre de Serbie. Radovitch n'ignore pas que des pourparlers furent menés à cet effet dans le plus grand secret, pour parler que seule la guerre de 1914 empêcha d'aboutir.

D'après ce que nous venons d'exposer, il est clair que point n'est besoin de mener une propagande comme celle de Radovitch, car l'idée existe depuis longtemps, promue par ceux-là même que ce dernier attaque comme des adversaires de cette idée. La « propagande » de Radovitch est donc non avenue et d'autant plus que le principe essentiel dont dépend la solution de cette question, le peuple du Monténégro et de la Serbie n'est pas en mesure d'entendre ses paroles, dont il ne tiendrait du reste pas compte. C'est ce que Radovitch sait encore très bien.

La question se pose ainsi : quel est donc le but de sa propagande « pour l'union du Monténégro et de la Serbie », propagande qu'il mène principalement dans les Pays Alliés ?

Nous ne voulons point en ce moment nous arrêter aux motifs qui le conduisent dans cette voie, ni nous demander si, en dehors des ennemis habituels du Monténégro, dont il est question, il en est d'autres qui le secondent dans cette action. De même nous nous abstenons d'exposer ici les mobiles de ces derniers, quoique ils nous soient bien connus. Nous ne constaterons que des faits, que personne n'ignore et que nul ne peut contester.

La conception de Radovitch « Union du Monténégro avec la Serbie » est la conception austro-bulgare-allemande pour la solution de la question Yougoslave. La « Voix du Monténégro » a déjà expliqué que la thèse de nos ennemis pour résoudre notre question nationale était celle de la réunion du Monténégro à la Serbie ; cette dernière recevant par là un débouché à la mer. D'après cette thèse, l'Autriche continuerait à maintenir sous son joug huit millions de Yougoslaves, et la Bulgarie retiendrait la Macédoine, la Vieille Serbie et la partie orientale de la Serbie jusqu'à la Morava. Par contre, la Serbie recevrait « en compensation » le Monténégro.

Ce thème a été soutenu par Adler, le délégué autrichien à la Conférence de Stockholm (article 11 du memorandum), le député Wendel, l'ex-ministre de Bulgarie à Berlin Rizow, et le délégué du Comte Czernin, Slepanek. Ce dernier a même fait des propositions dans ce sens à la Serbie, par l'intermédiaire de M. Markovitch, directeur du journal « La Serbie » de Genève, ainsi qu'à André Radovitch, par l'entremise de D. Gatalo, au mois de novembre 1917.

Cette dernière conception est connue également dans la fameuse lettre de l'empereur Charles Ier au Prince Sixte de Bourbon, lettre que M. Clémenceau, Président du Conseil Français, a naguère rendue publique. Dans cette lettre Charles Ier parle de la restauration de la Belgique et de la Serbie ainsi que du débouché naturel de la Serbie à la mer. Pas un seul mot de ce qui concerne la restauration du Monténégro. Quand on sait que par sa situation géographique ce pays constitue ce débouché naturel à la mer, on comprend pourquoi Charles Ier ne fait pas allusion à la restauration du Monténégro. La lettre de Charles Ier démasque les calomnieux du Monténégro une fois de plus. Ceux-ci ont usé en 1916 de la presse alliée pour faire croire à une trahison du Monténégro et de son Roi, qui aurait escompté devenir le souverain de tous les Yougoslaves, vassaux de l'Autriche. Or la lettre de Charles Ier constitue le démenti le plus catégorique à cette basse calomnie. Non seulement Charles Ier ne veut pas donner la couronne Yougoslave à Nicolas Ier, mais il compte lui enlever cette petite, mais étincelante couronne, qu'il a portée jusqu'à présent.

Les motifs exposés et les faits énumérés démontrent clairement qu'André Radovitch et consorts ont pour but de rendre populaire dans les pays alliés la thèse austro-germano-bulgare qui est aussi la leur.

C'est ce qu'André Radovitch avoue lui-même dans la revue « Le Monde Slave » (fascicule de décembre 1917, page 885) où il dit exactement ceci : « L'union du Monténégro avec la Serbie ne dépend pas uniquement de l'issue favorable de la guerre, même si la guerre finissait par le simple rétablissement du statu-quo, ce que nous ne pouvons pas admettre, mais ce que les Puissances Centrales accepteraient volontiers dès à présent, surtout l'Autriche-Hongrie dont les représentants sont allés jusqu'à reconnaître au Monténégro le droit de s'unir avec la Serbie... »

Le point principal de la solution de notre question nationale ne réside pas dans l'union du Monténégro et de la Serbie, mais dans la libération des huit millions de Yougoslaves qui sont sous le joug de l'Autriche. Or à cette question capitale et à l'instar de l'Autriche, Radovitch substitue des problèmes accessoires auxquels il veut attribuer une importance primordiale. Il est clair qu'en agissant ainsi, il fait une politique non seulement antimonténégrine, mais aussi antinationale. Lui et ses camarades ne sont pas seulement des traîtres à leur patrie, le Monténégro, mais aussi et surtout à toute la Yougoslavie.

Cette trahison de la Bande Noire apparaît plus précise encore quand on rapproche son action des fameuses intrigues autrichiennes de 1917, pour une paix séparée, dans laquelle Charles I avait vu son salut, mais qui ont été dénoncées franchement par M. Clémenceau. A ce propos, et pour mémoire, nous allons rappeler ici deux dates seulement. Lors qu'au printemps 1917 commencèrent les intrigues autrichiennes et lorsque Charles I écrivit au Prince de Bourbon la lettre suivant laquelle le Monténégro aurait dû cesser d'exister, le misérable Radovitch fit entendre la voix de son fameux Comité pour proclamer à ce moment et en tant que soi-disant représentant du peuple du Monténégro le désir des Monténégrins de s'« unir avec la Serbie ».

Lorsque aux mois de juillet et août 1917, les intrigues autrichiennes atteignirent leur point culminant et que des conversations s'élevèrent en Suisse, de nouveau, à ce moment précis, le traître Radovitch et sa Bande Noire reparurent pour secondar les vues de la politique autrichienne en se servant de calomnies contre le Monténégro. Après tant d'autres ils jetèrent dans la presse alliée leur plus abjecte calomnie, laquelle consiste à prétendre que : « Le Gouvernement du Monténégro n'avait fait que contrecarrer tout l'effort serbe, qu'officiellement l'effort était en guerre avec l'Autriche, qu'en réalité on causait ; il y avait même communication entre les adversaires ». Le plan de Radovitch n'était que trop clair. Il fallait prémunir l'opinion publique alliée contre un sursaut de révolte, dans le cas où les intentions de l'Autriche envers le Monténégro se seraient réalisées. Pour cela il fallait représenter ce dernier comme trahissant la cause alliée et en même temps prétendre que les Monténégrins désiraient eux-mêmes la disparition de leur pays.

Voilà ce qu'a été et ce qu'est aujourd'hui le rôle du traître Radovitch et de ses compagnons.

Heureusement M. Clémenceau a mis fin une fois pour toutes à ces intrigues cyniques de l'Autriche, dont les visées, immorales jusqu'au dernier point, n'ont pu atteindre les cercles dirigeants de nos grands Alliés.

Ceux-ci ont tous donné une garantie officielle et solennelle de la restauration du Monténégro, de même que pour la Serbie et la Belgique. C'est ce que M. Wilson a également affirmé d'une façon qui ne prête à aucune équivoque dans son discours du 8 janvier de cette année, ainsi que dans le télégramme qu'il a adressé à S. M. le Roi de Monténégro le 4 juillet 1918 et par lequel sont garantis l'intégrité et les droits du Monténégro.

Cependant le travail de A. Radovitch et de son Comité est non seulement antinational mais encore il est contraire aux buts de guerre des Alliés. Ce fait trouve sa confirmation dans la mesure prise par le Gouvernement français, interdisant aux journaux de Radovitch « L'Union » et « Bulletin Monténégrin », paraissant tous les deux à Genève, l'entrée sur le territoire de la République.

En terminant cet exposé très succinct de l'« action nationale » d'André Radovitch, il nous faut poser une question à ceux qui non seulement l'ont armé con-

tre le Monténégro mais par ce fait l'ont amené à agir à l'encontre de la cause nationale. Sont-ils bien sûrs qu'en outre de leurs 500.000 francs, Radovitch n'ait pas empoché une pareille somme de quelqu'autre protecteur ?

Il nous resterait à analyser l'action de Radovitch et de son Comité en nous plaçant au point de vue des intérêts présents du peuple du Monténégro. Nous ne le ferons pas.

Il serait en effet difficile de décrire tout le mal que la Bande Noire a causé à ce peuple, mal qu'on ne pourra jamais réparer. Ce n'est pas la peine d'y insister car personne ne l'ignore et c'est pourquoi André Radovitch est honni par toutes les âmes droites, comme le plus grand des criminels. Rappelons-nous seulement de quelle façon Radovitch a calomnié l'armée et le peuple monténégrin, voulant prouver que cette pauvre armée avait en abondance nourriture, canons et munitions. En vérité, et grâce aux intrigues et aux calomnies des protecteurs de Radovitch, elle n'avait rien. Rappelons-nous aussi les assertions de Radovitch qui disait qu'en réalité le Monténégro n'avait pas fait la guerre et que ses gouvernants qui jouissaient de la pleine confiance du Parlement et du peuple, avaient fait acte de trahison envers la Serbie et les Alliés. Rappelons-nous de quelle ignoble façon Radovitch prétendait que « le Mont Lovcen avait été pris par 4.000 Autrichiens contre 8.000 Monténégrins ». Or, on sait qu'en réalité les Autrichiens disposaient pour l'assaut de cette position par plus de 30.000 soldats et marins, de 620 canons et de 175 mitrailleuses du système le plus moderne. Par contre les Monténégrins n'avaient que 7.500 hommes armés et en haillons devant se défendre avec 21 canons, 1562 obus à tir rapide et 21 mitrailleuses. Du reste, ces 7.500 soldats constituaient tout le détachement du Lovcen, pendant qu'il n'y en avait que 3.000 à peine sur la position même du Lovcen.

Rappelons-nous quelle interprétation mensongère Radovitch voulait donner à l'un des plus beaux gestes du Monténégro, quand il affirmait que celui-ci « avait été obligé d'entrer dans cette guerre en vertu d'un traité avec la Serbie ». Quand on se rappelle ces quelques faits qui tendent à présenter le Monténégro comme un pays de trahison, on comprend facilement l'attitude des pays alliés dans l'honorable tragédie nullement justifiée, que vit en ce moment notre malheureux peuple, puisqu'on pouvait aussi lui lancer à la face ces justes paroles : Le traître ne mérite ni miséricorde, ni moins encore assistance.

En rapprochant les agissements malfélicites de Radovitch et de ses protecteurs de ce résultat, qui devait en être la conséquence naturelle, l'on doit logiquement conclure que, directement ou indirectement cette coterie criminelle a travaillé à contrecarrer l'aide généreuse que l'on pouvait donner aux martyrs de notre pays ; en effet, ces sinistres affiliés ont tendu, et tendent encore aujourd'hui, à empêcher toute subvention à cet effet de la part des Alliés.

Radovitch a commis tout récemment une action encore plus vile ! Lors que près de 200 députés italiens ont demandé au Parlement de donner au Gouvernement Monténégrin la possibilité de venir en aide à son peuple, le malfélicite Radovitch a envoyé aussitôt à chaque député italien un pamphlet pour discréditer aux yeux de l'Italie les représentants du Monténégro.

Il nous a fallu presque un an de travail difficile et pénible pour déchirer le filet des calomnies et pour démontrer que le Monténégro n'a pas trahi, mais qu'il a été trahi de la façon la plus honteuse et que nul pays au monde n'aurait fait le même sacrifice. Il a fallu qu'il s'écoulât un an pour qu'un journal de Paris dise : « Nous avons pleuré la Belgique et la Serbie et nous n'avons pas pleuré le Monténégro, bien que celui-ci ait fait les plus grands sacrifices et les plus désintéressés ». Il a fallu un an et plus pour que Balfour déclarât à la Chambre des Communes que le soi-disant traité secret entre l'Autriche et le Monténégro était mensonger. Il s'est écoulé le même temps pour que la Bande Noire et ses protecteurs fussent démentis par le Président de la République Française, M. Poincaré lui-même. Dans le discours qu'il a tenu il y a quelques jours à la légion Tchéco-

Slovaque, M. Poincaré a dit entre autres :

« Rien de plus significatif et de plus eloquent que la longue série des peuples qui se sont volontairement rangés à nos côtés depuis l'attentat perpétré contre la France et la Belgique au grand cœur. En 1914, l'Angleterre, le Monténégro, le Japon, en 1915, l'Italie, etc. »

Il a fallu travailler et attendre un an pour que l'on commençât à se convaincre chez les peuples des nobles Alliés, que l'aide des Alliés, dans ce grand malheur du peuple monténégrin, n'est point une faveur de leur part, mais bien le devoir le plus élémentaire pour eux. La conséquence de ceci fut aussi tout récemment cette grandiose manifestation de presque tout le Parlement italien en faveur du Monténégro et de l'aide apportée à son peuple, manifestation que nous n'oublierons jamais et qui ne restera pas sans les suites désirées.

D'après tout ce qui précède, A. Radovitch et ses compagnons ne sont pas seulement des traîtres ; ils sont, avec leurs protecteurs, les meurtriers les plus avérés des femmes, des enfants et de tout le peuple monténégrin.

Nous avons maintenant à examiner le travail de M. Radovitch et de son comité au point de vue purement juridique.

L'article 18 de la Constitution garantit à la dynastie des Pétrovitch-Niégoch, dans les limites qui y sont prévues, le droit à la couronne du Monténégro. Un changement éventuel de cette disposition constitutionnelle ne peut se faire que de la façon prévue par les articles 218-219 et 220 de la Constitution. D'après l'article 219 de la Constitution : « Les propositions tendant soit à apporter un changement à la constitution soit à compléter ou à interpréter celle-ci, peuvent être faites par le Souverain Régnant ou par la Chambre des Députés... »

Il est clair que tout autre moyen que celui prévu par les articles 218, 219 et 220 de la Constitution et qui viserait à changer l'article 18 de la Constitution, c'est-à-dire à changer la Dynastie, serait contraire aux lois et devrait être puni d'après l'article 87 du Code pénal.

L'article 36 de la Constitution dit : « Le territoire du Royaume de Monténégro ne peut être ni partagé ni aliéné. Les frontières ne peuvent être ni diminuées ni modifiées sans enjoint du Souverain Régnant avec la Chambre des Députés ».

Tout moyen de disposer du territoire de l'Etat Monténégrin autre que celui prévu par l'article 36 de la Constitution, est contraire aux lois et devrait être puni selon le second alinéa de l'article 87 du Code pénal.

D'après l'article 87 a) du Code pénal, le coupable doit subir la peine de mort en tant que traître pour les actes qui tombent :

a. — A changer par la force le rang d'héritage légal du Trône ou la Constitution de l'Etat, ou à empêcher le Souverain d'exercer les droits constitutionnels.

b. — A réunir à un autre Etat le territoire de l'Etat ou une partie de celui-ci, ou à arracher à l'ensemble une partie de ce territoire. Ces entreprises dont il est question dans l'article 87 n'ont pas besoin d'être accomplies pour que leur auteur devienne coupable pour acte prévu par l'article 87 d) du Code pénal, il suffit pour que les actes de l'article 87 a. du Code pénal soient considérés comme achevés que soient entrepris les actes par lesquels l'action criminelle doit être directement menée à son terme ».

A. Radovitch et ses compagnons, par leur déclaration du 29 juillet 1917, publiée dans l'organe de Radovitch « L'Union » n° 10 de 1917) ont tenté d'accaparer pour eux le droit qui, par les articles 36, 218, 219 et 220 de la Constitution, appartient au Peuple Monténégrin, c'est-à-dire à ses facteurs législatifs, le Roi et la Chambre des Députés. En même temps ils ont reconnu ce droit à des personnes qui, au point de vue du droit public et du droit international, sont complètement étrangères au Monténégro.

La décision de M. le Ministre de l'Intérieur ordonnant de poursuivre pour leur action criminelle Radovitch et ses compagnons ne se rapporte pas pour le moment aux actions susceptibles d'être punies suivant l'article 87 du Code pénal.

Pour ces actes et éventuellement pour d'autres prévus par le Code pénal, et accomplis par Radovitch, M. le Ministre a seulement donné l'ordre au Département administratif du Ministère, de réunir dans la mesure du possible, les pièces que l'on remettra en temps

voulu, par l'intermédiaire de la Préfecture de la Capitale, au Tribunal compétent, dans le sens de l'article 20 de la Procédure pénale. Ceci ne signifie pas toutefois que Radovitch n'ait pas déjà enfreint l'article 87 a) du Code pénal, surtout si l'on prend en considération l'article 87 b) du même Code, d'après lequel les tentatives se rapportant à l'article 87 a) « sont considérées comme accomplies lorsque sont entrepris les actes par lesquels la tentative criminelle doit directement être menée à son terme ».

Pour le moment nous sommes obligés de passer sous silence toutes les actions qui nous sont prouvées avoir été entreprises et par lesquelles « la tentative criminelle doit directement être menée à son terme ». Il ne faut pas oublier que, d'après la loi de 1909 portant certaines modifications et adjonction au Code pénal, sont punis également les préparatifs pour l'accomplissement des actions prévues par l'article 87 a). Tout ce que nous pouvons dire pour le moment sur ce sujet est déjà connu de presque tout le monde. Nous citerons seulement à titre d'exemple le fait que l'on ramasse « une armée de faux patriotes qui devra d'après le plan préparé entrer après la paix et, avant le Monténégro officiel, dans le Pays et, terrorisant la population » accomplir ce que Radovitch et ses compagnons ont proclamé dans leur déclaration déjà mentionnée. Il est caractéristique que le journal romain « l'Idée Nazionale » n° 238 du 30 août 1917 ait publié dans un article dont le titre était « Radovitch » des détails sur tous ces faits, mais que jusqu'à ce jour, il n'ait pas encore été démenti de source compétente.

La Décision de M. le Ministre de l'Intérieur se rapporte à des actes prévus par les articles 88, 89, 90 du Code pénal bien qu'ils n'excluent pas ceux du paragraphe 87 a) et 87 b) du même Code. Ces dispositions légales sont ainsi conçues :

§ 88 — Si deux ou plusieurs personnes se sont entendues pour entreprendre l'accomplissement des actes prévus par l'article 87, premier alinéa et 87 a) mais commencent, ces personnes sont punies de la peine des travaux forcés de 10 à 20 ans.

§ 89 — Sera puni également d'après l'article 88 celui qui aura travaillé avec un autre Etat aux préparatifs d'une entreprise de trahison ou qui aurait abusé de l'autorité à lui conférée par l'Etat, ou qui aurait dans ce but recruté des hommes et les aurait armés.

§ 90 — Celui qui aura engagé par des paroles, des écrits cachetés ou non cachetés à accomplir les faits qui doivent être d'après l'article 87 b), punis comme des entreprises de trahison, sera puni de la peine des travaux forcés pendant 10 ans, même si ces faits n'ont pas eu de suite.

De tout ce que nous avons exposé et des faits rapportés pour le moment dans la décision de M. le Ministre, faits qui sont connus du public, il ressort nettement que Radovitch et ses compagnons ont contrevenu aux prescriptions des articles 88, 89 et 90 du Code pénal.

Ceci montre également clairement quel est le caractère de l'action de Radovitch et de ses compagnons.

D'après l'article 209 de la Constitution: Tout citoyen monténégrin a le droit, dans les limites de la loi, d'exprimer ses pensées par la parole, les écrits, la presse ou les dessins ».

En conséquence, tout Monténégrin peut également exprimer ses pensées sur un changement éventuel de l'article 18 de la Constitution de même que sur la réunion du territoire de l'Etat avec un autre Etat, mais il est évident que l'un et l'autre ne peuvent être proposés qu'aux organes et suivant le mode prévu par les articles 36, 218, 219 et 220 de la Constitution.

De même d'après l'article 213 de la Constitution, les citoyens ont le droit de former des associations qui ne sont pas contraires aux lois et également des associations politiques. Les autorités de l'Etat sont donc obligées de tolérer toutes les associations — et parmi elles aussi les associations politiques — lorsque leurs buts ne sont pas contraires aux lois. Bien plus, les autorités de l'Etat devraient, au moins moralement, soutenir ces associations dans leur développement, car leur but, lorsqu'il n'est pas contraire aux lois, est le bien général et le progrès de la société et de l'Etat. Mais dès que les buts d'une association sont contraires aux lois, les autorités de l'Etat doivent la poursuivre et la supprimer.

Nous allons clairement démontrer que l'action d'André Radovitch est contraire

aux lois positives du Monténégro. Elle tend ni plus ni moins qu'à détruire le plus grand bien du pays, c'est-à-dire sa souveraineté nationale.

« Le Comité monténégrin pour l'union nationale » que composent A. Radovitch et ses compagnons est, d'après ce qui vient d'être dit, une association dont les buts sont contraires aux lois. Le désir de M. Radovitch de ne donner à son action que l'attitude d'un mouvement politique est justifiée à son point de vue. Cela n'empêche pas tous les autres, sauf ses protecteurs, de voir en lui et en ses compagnons exactement ce qu'ils sont au point de vue moral et au point de vue juridique, c'est-à-dire de vulgaires malfaiteurs, et dans le « Comité monténégrin d'union nationale » une vulgaire bande criminelle et non pas une association politique.

Donc au point de vue de la législation positive du Monténégro, André Radovitch et ses compagnons ne sont également rien d'autre que les plus abominables des traîtres.

Tout Monténégrin honnête et l'opinion publique désintéressée considèrent depuis longtemps déjà l'action d'A. Radovitch comme nous l'avons fait dans cet exposé, c'est-à-dire comme une œuvre de malfaiteurs et de traîtres, et cela tant au point de vue moral et national qu'au point de vue des intérêts du peuple monténégrin. La décision de M. le Ministre de l'Intérieur, dont il est question, a complété ce jugement au point de vue légal. Il est possible que beaucoup de bons patriotes disent qu'on aurait dû depuis longtemps faire envers Radovitch ce que l'on fait aujourd'hui. Nous considérons néanmoins que c'est aujourd'hui seulement le moment de le faire. Si on l'avait entrepris plus tôt ou quoi que ce soit d'analogue contre Radovitch et ses compagnons, ou contre ses protecteurs, nous n'aurions pas aujourd'hui en mains une masse de documents grâce auxquels nous citerons un jour les protecteurs eux-mêmes devant un tribunal, mais qui ne sera pas le même que celui qui jugera Radovitch. Il y a encore une raison à cela. Nous avons cru que les protecteurs de Radovitch comprendraient combien est risible et honteuse l'action qu'ils soutiennent et qu'ils reculeront à temps. Malheureusement, nous nous sommes trompés. Ils ont interprété notre silence, non pas comme de la grandeur d'âme, mais comme de la faiblesse. Plus nous cédions, plus ils étaient effrontés. Parmi tant d'autres, les lecteurs se rappelleront les discours provocateurs et les diatribes récentes adressées à Radovitch d'un lieu officiel qui sont un exemplaire unique de déloyauté éhontée. Mais il y a une fin à tout et de même à notre patience.

Pour l'Honneur, le Droit et le Bien du peuple Monténégrin, nous sommes prêts à relever le gant de qui que ce soit, et quelles qu'en soient les conséquences pour nous et pour nos ennemis quels qu'ils soient.

Que ceci soit la première et dernière admonestation publique à ceux qui dirigent et payent par l'intermédiaire de Radovitch et de ses compagnons cette honteuse action contre l'Honneur, le Droit et le Bien du Peuple Monténégrin.

— La douzième heure a sonné, la mesure est comble.

ВИЈЕСТИ И НОВОСТИ

Њемачко повлачење. 15. јула бјеху Нијемци пребрлили Мариу и тијем почели велику офанзиву, са лозинком « Nach Paris »! Пред Паризом хтјели су Лудидорф и Хиндлбург задати шах-мат Фоњу. — Међутим, већ 18. јула нагло и изненада предузео је Фоњ контра-офанзиву, Манженовом војском, између Ене и Марне (и одмах првог дана зароби неколико хиљада Нијемаца и ослободио двадесет села).

Тај Осамнаести јули остаће један од најзачајнијих дана у историји овог рата. Од тога дана пошло је Нијемцима наопако! Од тада до данас Фоњ је на пет мјеста ударио на њемачки фронт, и у свих пет биткама извојевао побједу. Последње побједи од 18. јула, сlijедио је Хегов енглески ударац 8. августа између ријеке Авр и Соме, где Нијемци за два дана устукнуло 25 километара уназад. — 10.

августа, на десном крилу, придружила му се Химберова француска војска те за два три дана узеше Мондидије и очистише земљу од « Бошева » све до вароши Ласињи. — 18. августа Манкен, « звоздени генерал », поново изведе ударац између Оазе и Ене на 30 километара и зароби преко 10.000 Нијемаца. Нијемци се крваве главе повлаче пут неке нове « Хинденбургове борбене линије », која ће бити отприлике негде између вароши Баном—Перон—Хам—Гвискар, док други мисле да ће та линија бити пак негде између Камбре—Катлет—Сен Кантен; али од јуче и прејуче, откако се савезнички фронт уназио још на једном дијелу (између Алберта и Араса, где се пред њеним енглеским генералом Равлинсоном Нијемци хитно повлаче) изгледа као да се они неће моћи ни на тој линији задржати. Ни задржати, а камо ли утврдити... Ствари се веома нагло развијају. Сваки дан, сваки сат је сад од од судна значаја... Нећемо да нагађамо, што све може произаћи из ових крушних догађаја, али хоћемо да констатујемо само ове стварне чињенице: за пет потоних недеља су Савезнички заробили Нијемцима преко 100.000 војника; на фронту од 140 километара (од вароши Араса до Ремса) Нијемци се систематски а понегдје и несистематски повлаче, а јуче је са савезбене стране јављено да се на француском бојишту налази тачно 1.440.000 америчке војске као резерва Савезника. На супрот томе, најновије ријеч коју је прије два дана изрекао пруски министар Солф: « Требало би радити о томе да се поврати поверење међу народом и да нестане оне страховите мрачне која је у стању да уништи сваки добар одношај међу народима... » На Германију одакле смо досад највише слушати кривоташе помамне грабљивце, — где, ко да нам данас што год гуче!

Црна Гора и Четрнаести Јули. Јављају нам из Квебека у Канади: « Приликом прославе француског народног празника, 14. јула, одржано је у катедралн свечано молештвије за побједу француског и савезничког оружја. Црну Гору представљао је Ј. Ј. Бориво, Кр. Црн. Конзул за Квебек и Канаду, који је у француском обртоворном друштву био и од француске војске. Квебеку био званично позван да присуствује овој патриотској свечаности ».

За наш Црвени Крст.

Комитет Црногорског Црвеног Крста у Женеви примио је *двадесет и пет* долара и 65 центија као прилог од Друштва Црногорског Црвеног Крста из Гери, Индиана, у Сјеверној Америци. Именитим дародавцима, чија имена сlijеде, Управа изриче овим путем своју најтоплију благодарност:

Приложнице: *двадесет* долара: Јивко Бошковић; *петнаест* долара: Ва. Меденица; *једнаест* долара: Марко Бошковић; *по десет* долара: Маго Илић, Богдан Никчевић и Грушица Бошковић; *по пет* долара: Лазар Илић, Саво Никчевић, Косто Никчевић, Марко Миличић, Звукот Мирјачић, Мило Лековић, Про Вучић, Панто Неговић, Ристо Војводић и Радоје Мандић; *по три* долара: Никола Илић, Косто Илић, Иво Никчевић, Милутин Никчевић, Перо Канетановић, Милија Ракочевић, Радош Булатовић, Спасо Сијачковић, Петар Мијаковић, Перо Каскелан, Ђуро Соновић, Крсто Мандић, Ристо Распоповић и Станоје Сундић; *по један* долар: Госта Илић, Марија Илић, Крстина Канетановић, Марија Бошковић, Јела Никчевић, Јелена Кујовић, Цијета Сијачковић, Аија Канетановић, Ђурђа Петровић и Велика Бошковић. Осим тога, скупило је на друштвеним сједињама 27 долара и 65 цент.

— Комитет Црногорског Црвеног Крста из Женеве примио је од Друштва Црногорског Црвеног Крста у Eccles. W. Va, у Сјеверној Америци *четрдесет* долара и 25 цент. добровољних прилога које су приложили: *по пет* долара: Вуко Лавићевић, Саво Бијеловић, Лука Петровић и Митар Човорило; *по три* долара: Илија Краљевић и Јован Радовић; *шест* долара: Вучина Луковић; *по два* долара: Крсто Вукчирић и Тома Драговић; *по један* долар: Пенад Лавићевић, Вељо Матановић и Ристо Вујовић; *по десет* центија: Иван Шпишић и Божо Турчић. — Управа Црвеног Крста изриче овим путем дародавцима најтоплију захвалност.

За нашу сиротињу.

« Одбор независних Срба » и Црногорски Црвени Крст на New Duluth Minn. U. S. A. poslali su Управи Црногорског Црвеног Крста у Пеји код Париза *сто* долара као помоћ нашој пострадаој сиротињи у отаџбини. Управа изриче најтоплију захвалност племенитим приложницима.

Приложнице: *по сто* долара: Перо Чејовић; *по шест* долара: Мило П. Петровић и Ристо Распоповић; *по пет* долара: Драго П. Никчевић, Перо Шолетић, Благоста Велимировић, Петар Тираковић, Никола Новаковић Славонац, Лука С. Лучић, Михајло Меденица и Михајло А. Шановић; *четири* долара: Радоје Шљиванчанин; *три* долара и 50 центи: Петар Миловић; *по три* долара: Мано Р. Љубовић, Бајо Р. Рогановић, Ђуро Вучић, Ђоле С. Пламенић и свештеномонах Данило Козомара; *два* долара: Милена Љумовић; *по један* долар: Петко Р. Пејовић, Илија М. Брајковић, Томаш Тушић, Пушина Рачић, Милица Крдуновић, Јованка М. Љумовић, Доста П. Петровић и Божана В. Митровић; друштвена благајна приложила је *десет* долара и 50 центи.

ИЗ СТРАНЕ ШТАМPE

У 50. броју листа поменули смо симпатичан одзив стране штампе у корист помоћи народу у Црној Гори. Осим листова у Савезничким земљама, у петом смислу подику свој глас и листови ивајарски. **Le Gélénévois** у броју од 1. августа 1918 доноси на уводном мјесту овај чланак:

« Сјећамо се како је Црна Гора, изнурена још првим балканским ратом, била *прва* која је тргала свој мач у одбрану Србије. Носице сјајне борбе од 18 мјесеца за заједничку ствар Савезника (а то, без довољно оружја, муниције и хране) црногорска војска обезбиједила је одступницу братској српској војсци при повлачењу пут Албаније, и подијелила с њом свој сиромашки хлеб. Убрзо затим Црну Гору снађе сва несрећа туђинске швабије. Не само војници, него и најодличнији грађани бише позаварани и отирављени у Аустроугарску. То се данас лако заборава! А како Црна Гора ни у мирно доба није производила хране колико јој је потребно за исхрану, то је садашња бијела грозна.

Земља се не обрађује, јер сви који илјесу изгинули, у заточењу су. Вијести о грозном стању потврђују и сами њемачки листови.

Цијене појединим намирницама, које се још могу набавити, неvjероватне су: јабуне по 400—500 Франака, које је прије рата стајало 20 Франака; милиграм кртоле (некад по 4 сантима) данас је по 12 Франака. Становницима кући кору од дрвета, кућа и тако готови неку храну. Заразне болести отимају маха, и нарочито жене и деца провајаду. Многи људи побјегли су у планине, одакле слаба да, по цијену својих живота, илјачкају аустријске кондукте и поште.

Црногорска Влада у Пеји код Париза труди се одавио овим средствима да свој пројект о оданиљању хране изведе помоћу Савезника. Са великим задовољством сазнајемо да је то питање на путу рјешава. Француска и Енглеска наклонене су томе, да се тај мали али честити и јуначки народ спасе од пропаста.

С друге стране, онаила се и у италијанском парламенту симпатична манифестација за Црну Гору. Већина посланика предлозила је Влади да се, у сваком погледу, заузме за исхрану Црногорца.

Амерички Црногорци такођер приномају ову акцију своје владе у оданиљању помоћи у доминуму. Амерички листови доносе њихове дирљиве апеле за помоћ. Досад је образовано 14 одбора Црвеног Крста који ће потпомогати Црногорски Црвени Крст у Пеји и који примају прилоге у новцу и стварима одређене за оданиљање у Црну Гору.

Било би чојечански и племенито кад би непријатељ, допустео да се шаље храна у Црну Гору. Тешкоће су познате, јер транспорт би морао стићи до црногорског пристаништа и количина хране не би морала бити већа од двије до три хиљаде тона мјесечно. Тијем би се од пропаста спасли они који су још остали у животу.

Све што се чује о тој несрећној и сиромашној земљи, доказује да јој треба веома хитна помоћ ако се жељи спасти хиљаде породица које су остали без општег рада опште ствари свих Савезника. Ми подишемо свој глас за спас овог мученичког народа.

Француска је од вагда помагала слабе и незаштитене. Ријеч је сада на кој и њеним моћним Савезницима. *Политичким штрихама нема мјеста у питању чисте хуманости.*

Уредник, Перо Богдановић

Le Gérant: Georges Delagrange
Imprimerie UNIVERSELLE
PARIS 48, rue Claude-Vellefaux